

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Проблеми інтеграції національних меншин в мовно-культурний простір держави, в якій вони проживають, є одними із найактуальніших у сучасному світі. З одного боку, глобалізація та віртуальне ущільнення мовно-інформаційного простору, що відбувається завдяки поширенню інформаційних технологій, усуває проблему етномовної та міжкультурної комунікації, з іншого - запити представників національних меншин щодо своїх мовних прав актуалізуються відповідно до їх мовних потреб, обов'язків і мовної компетенції.

Державна мовна політика з питань функціонування мов в поліетнічних регіонах та інтеграції представників етномовних спільнот в національний контекст держави передбачає об'єднання суспільства на засадах консолідуючого мовного простору - офіційної мови - з дотриманням принципу збереження самотності та ідентичності кожної етнічної спільноти. Слід враховувати також, що розв'язання мовних питань залежить не тільки від державної мовної політики, а й від громадянської позиції представників певної національної спільноти як громадян держави.

Варто зазначити, що від ефективного захисту прав та свобод національних меншин значною мірою залежить майбутній розвиток України як правової держави та становлення і розвиток у ній демократії. Реалізація ефективної мовної політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства є однією з вирішальних умов як зміцнення інститутів правової держави, так і забезпечення захисту прав національних меншин. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених розвитку законодавства у сфері захисту прав національних меншин, важливість державного регулювання мовної ситуації, зокрема що стосується національних меншин, зумовлює визначення пріоритетності наукового дослідження зазначеної теми.

У сучасних умовах відродження різних національних спільнот в Україні, еволюції концепцій національно-культурної автономії, становлення правового статусу національних меншин, актуальними є питання державного мовного регулювання у цій сфері. Це набуває особливої актуальності у контексті подій останніх років. Варто сказати, що «неефективний захист інтересів цих груп населення в процесі реалізації мовної політики за певних умов може призвести до внутрішньодержавних конфліктів» [1, с. 228].

Питання державного регулювання та законодавчого забезпечення мовної політики, які спрямовані на правовий захист національних меншин, є надзвичайно важливими для України як унітарної держави з багатонаціональним складом населення. Адже кожна з етнічних груп,

представлених в Україні, так чи інакше прагне зберегти свою мову, культурну спадщину та традиції, які зрештою складають основу національної ідентичності, створюють можливості для підтримки життєдіяльності та культурного розвитку того або іншого етносу.

Однією з основних умов вищезазначеного є законодавчо закріплені і забезпечені державою права національних меншин. Слід відмітити, що захист мов національних меншин, безумовно, є політично вмотивованим і пов'язаний із забезпеченням національної безпеки держави, а також створенням і підтримкою клімату довіри між різними верствами суспільства, який має здійснюватися відповідними кадровими та правовими інструментами, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Як показує практика, ефективність регулювання складних і надважливих суспільних відносин, серед яких правовий і мовний статус нацменшин у суспільстві, значно підвищується, якщо це здійснюється через правову політику. Адже це, насамперед, цілеспрямована дія, заснована на науково обґрунтованих механізмах, засобах і принципах досягнення стратегічних і тактичних цілей держави і суспільства (що максимально виключає стихійність, непередбачуваність, відхилення від конкретної цілі).

Окрім того, створення правового захисту мов нацменшин є об'єктивною відповіддю держави на потреби внутрішньої координації та вдосконалення принципів мовної політики. Забезпечення прав громадян, що представляють нацменшини, відбувається не лише на національному, а й на регіональному рівні. Тому важливим «є моніторинг регіонального аспекту забезпечення мовних та культурних прав національних меншин» [2, с.6].

Отже, сфера державно-правового регулювання захисту прав нацменшин у питанні мовної політики перебуває в стані динамічних змін, на які впливає як чинне законодавство, так і ряд внутрішніх та зовнішніх факторів, що стосуються суспільно-політичного життя нацменшин. На формування відповідних нормативно-правових норм мовної політики щодо захисту прав національних меншин у сфері мовних відносин певного суспільства істотно впливають його національно-історичні традиції та звичаї.

Україна є гетерогенною країною як в етнічному, так і в мовному відношенні, де існують невідповідності між етнічними групами та їх мовами. Ці особливості етнополітичного розвитку України зумовлюються чинниками, найважливішими з яких є:

- культурно-етнографічні - територію України можна умовно поділити на етнографічно-українські регіони центру і заходу та схід і південь;

- суспільно-історичні - за цим критерієм виділяють дві групи регіонів: ті, що входили до країн Центральної та Південно-Східної Європи та регіони, що входили до Російської імперії;

- конфесійні: «для них важливий кордон між православ'ям і греко-католиками (переважно Закарпаття і Галичина). Регіональні відмінності досить чітко проявляються в менталітеті, побуті, звичаях, історичній пам'яті жителів Криму, Києва, Донбасу, Галичини, Буковини, Закарпаття тощо» [3, с. 389].

Регіональний зріз також дозволяє показати очевидні відмінності у спектрі етнічних, релігійно-конфесійних, мовних, політико-ідеологічних, геополітичних орієнтацій та пріоритетів конкретних типів ідентичності громадян у певних регіонах. Для прикладу, представникам Донецька у пріоритеті були геополітичні, політико-ідеологічні, соціально-професійні, вікові фактори ідентичності, а для представників Львова - релігійні, національні, етнічні фактори ідентичності.

Значний вплив має також структура розселення національних спільнот регіонів України та внутрішня потреба меншин щодо збереження національної культури та етнічної ідентичності, мовна стабільність і мовне переміщення в іншомовному середовищі, етнічне відродження, а також вплив на впегулювання регіональної мовної проблеми в державі. Такі фактори, як «мотив загрози» і «принцип справедливості» відіграють особливу роль у мовній політиці для національних меншин. Адже вони здійснюють значний вплив на державну мовну політику. Тому роль держави та її інституцій у сфері мовної політики визначається тим, що вона встановлює і регулює права нацменшин на своїй території.

Ще одним важливим об'єктивним чинником є глобалізація. Її вплив здійснюється у двох протилежних напрямках. З одного боку, вона об'єднує й інтернаціоналізує населення. А з іншого - привносячи елементи західної демократії в посттоталітарну Україну, вона стимулює процеси культурного і духовного відродження, прагне до національної ідентифікації титульної нації та національних меншин.

Отже, наведені чинники допомагають виявляти особливості впливу на перспективи реалізації державної мовної політики в регіонах, а також сприяють забезпеченню правового захисту нацменшин у сфері мовного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамова Д. Правове регулювання державної мовної політики у сфері захисту прав національних меншин. *Геополітика України: історія і сучасність. Збірник наукових праць*. 2019. Випуск 1 (22). С. 226-261.
2. Руднєва О. М., Ярмиш О. Н. Правова політика України: стан, проблеми: концептуалізації та підвищення ефективності. *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: наук.-практ. конф., 5 груд. 2012 р.: аналітична доповідь*. Київ: НІСД, 2013. С. 5-25.
3. Нагорна Л. Регіональна ідентичність: український контекст. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 405 с.